

СРЂАН ШЉУКИЋ

АУТОШОВИНИЗАМ И СУКОБ

САЖЕТАК: Друштвене појаве имају многоструке међусобне везе, те је у сваком истраживању најпре нужно одабрати једну од њих. У овом прилогу аутор се усредсређује на улогу аутошовинизма у друштвеним сукобима, са посебним освртом на сукоб између Срба и Запада. Сукоб подразумева употребу више различитих ресурса, од војних и политичких, преко економских, до културних. Значај културних ресурса огледа се у томе што без њих друге врсте ресурса није могуће ставити у функцију. Улога аутошовинизма јесте да разори културне ресурсе противника и тако га, у културном смислу, „разоружа”. Друга функција аутошовинизма у сукобу јесте дехуманизација противне стране, чиме се омогућава да она постане предмет уништавања. Отуда се „деконструкција” аутошовинизма поставља као један од најважнијих патриотских задатака.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: аутошовинизам, Запад, српска нација, сукоб, функција.

Друштвени свет је веома сложен, што значи да везе међу друштвеним појавама готово никада нису не само једноставне него ни једносмерне. Напротив, оне су многоструке, често двосмерне, изукрштане, неретко и противречне. Истовремено и управо зато, друштвене појаве имају, обавезно, читав низ различитих аспеката које је потребно сагледати. Ова одлика друштвеног света приморавала социологе да се приликом избора проблема руководе одређеним вредностима и да се тако у својим истраживањима ограниче на једну (или неколико, али никада све) везу међу појавама, или пак један (или више, али опет не све) њених аспеката. Стога се у социолошким испитивањима редовно ради о намерном наглашавању неке везе, како би истраживач могао да истакне поенту своје идеје. При

томе он увек мора бити начисто са тиме да слика која се тако пружа заправо није комплетна и да друштвена стварност, попут неког мозаика, садржи још низ парчића које треба уклопити. Овако је поступио (и то на на горе наведени начин – у интерпретацији аутора ових редова – објаснио) М. Вебер (Weber) када је писао о повезаности религијске етике и капитализма.¹ У своме истраживању аутошовинизма, друштвене појаве која означава мржњу према сопственом колективитету, тј. мржњу према групи из које управо потиче онај који ту мржњу испољава, настојао сам да се држим Веберовог савета и изабрао да испитам проблем односа између аутошовинизма и друштвеног сукоба, тачније функције које аутошовинизам врши у неком друштвеном сукобу.² Посебно се осврћем на сукоб између Србије и Срба с једне и Запада с друге стране, свестан да на овом месту дајем само делић великог друштвеног мозаика.

Једна од ствари која се у јавности, али и у друштвеним наукама, најчешће не схвата јесте да ситуације сукоба између друштвених ентитета, нарочито оних већег обима и значаја, као што су то нације-државе или етничке групе, имају некакве особености у односу на друштвено стање чија је једна од главних карактеристика одсуство озбиљнијег сукоба. Несхватање ове у ствари врло просте чињенице узрок је бројним неразумеванима друштвених процеса и њиховим једностраним и/или погрешним интерпретацијама. Међу особеностима друштвене ситуације сукоба посебно се истиче потреба да се у циљу савладавања противника употребе сви расположиви облици ресурса, укључујући ту не само војне него и политичке, економске и културне. Енергија целог друштва се концентрише и усмерава ка једној тачки, како би сукоб добио жељени ток и имао што повољнији исход за одређеног актера. Инструмент ове концентрације укупне друштвене енергије често бива централизација.³ Када је реч о културним ресурсима, један од аспеката њиховог значаја огледа се у потреби да страна у сукобу

---

¹ Weber, M. (2005). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Routledge: London and New York. Translated by Talkott Parsons, with an Introduction by Anthony Giddens, xxxix–xl.

² Без обзира на то што овај приступ подсећа на Козеров (Coser), овде није реч о функцијама сукоба у друштву (што је Козерова тема), већ о функцијама одабране појаве (аутошовинизма) у друштвеном сукобу. Види: Луис Козер, *Функције друштвеног сукоба*, прев. Милана Бошковић, Mediterranean Publishing, Нови Сад 2007.

³ Отуда је овде потреба за централизацијом у својој суштини узрокована ситуацијом сукоба. Пренебрегавање ове чињенице редовно води погрешним објашњењима. Упркос у нашој јавности доминантном говору о негативности централизације и позитивности децентрализације, оне нису унапред ни добре ни лоше. Њихова друштвена функционалност зависи од контекста. Инсистирање на нужности децентрализације независно од друштвених околности може бити део аутошовинистичког дискурса.

има јасан идентитет и снажну друштвену кохезију, уско повезану са легитимисањем друштвених институција и друштвене праксе. Ово се постиже путем креирања, заштите и друштвене промоције заједничких симбола (попут језика, али и других), на јединствен начин протумачене историје, кроз заједничке митске представе итд. Отуда питање тумачења историје, чистоћа језика и поједини митови ступају у први план у баш у времену сукоба.⁴ Стога свака од страна љубоморно чува ове културне творевине, јер би без њих могло доћи од унутрашњег расула и пораза. Без друштвене солидарности и културног јединства, неком друштвеном ентитету не би помогла ни војна, ни економска надмоћ. У крајњој инстанци, сви су ресурси заправо инструменти које користе људи, а људи своје изборе праве на основу вредности и норми које прихватају.

Уколико претходно имамо на уму, онда је сасвим логична тврдња да стране у сукобу имају интерес не само да своје културне ресурсе заштите и развију него и да оштете, разоре или потпуно униште истоврсне ресурсе свог противника. Значај оштећења, разарања или потпуног уништења културних ресурса противничке стране тешко да може бити прецењен, јер се тиме употреба других ресурса (политичких, војних, економских) чини готово немогућом – ово чини улагање у разарање културних ресурса противне стране веома исплативим. Једноставно, уништавањем културе опонента постиже се двоструки ефекат, што обрнуто није случај. На пример, уништавање војне силе не мора да значи и уништавање културних творевина, док се уништавање елемената културе обавезно одражава на употребљивост војних средстава. Пушке, тенкови, авиони и др. не вреде много ако их користе људи чији је морал пољуљан, који сумњају у основне идентитетске елементе своје групе, који мисле да је борба у којој учествују бесмислена. Зато актери сукоба настоје да, на различите начине, доведу у питање културне ресурсе противничке стране. За извршење овог задатка данас су сукобљеним странама на располагању бројна средства: медији, масовно образовање, такозване „невладине” организације итд. Најпре се извргава руглу и проглашава погрешним опонентово схватање историје, јер у историјском сећању редовно укорењен идентитет једне групе. Даље, обесмишљавају се његови кључни идентитетски митови и проглашавају „празним причама”, „непотребним, штетним и примитивним глупостима” и сл.; ово се у нашем времену назива „процес демитологизације”. С обзиром на то да је круна сваке културе религија (она је то била, у первертираном

---

⁴ За однос митова и сукоба види: Срђан Шљукић, *Мий као судбина*, Каирос, Сремски Карловци 2011.

облику, чак и у друштвима која су сама себе прогласила за атеистичка), доминантна вероисповест противне стране, она која потпомаже и чак ствара друштвену кохезију, означава се као „инфериорна”, „заостала”, па и „злочиначка”. Сама срж симболичке комуникације, језик, „разводњава” се и даје му се карикатуралан изглед, тако да се они који га употребљавају осећају мање вредни. Културни ствараоци, нарочито књижевници, бивају „провлачени кроз блато” и процењени у уметничком смислу гледано, као слаби и безвредни.

Овде се посао уништавања културних ресурса противника не завршава. Потребно је, истовремено, понудити другачије одговоре на питања која свака заједница нужно поставља, оне које страни која то чини одговарају, који ће јој омогућити да постигне своје циљеве. Ово је неопходно, чак се дешава малтене аутоматски, јер се ту обично ради о културним творевинама које морају да постоје у друштву. Некаквог „вакуума” ту једноставно не може бити, јер се ради о универзалним, антрополошким елементима. Нема друштва и културе без језика, историјског памћења, митова. Из тог се разлога одмах нуди и „право” тумачење историје, онакво какво се уклапа у виђење противника, оно које групу на удару лишава не само аутентичне прошлости већ и било какве будућности. Нуде се и намећу страни или тек исфабриковани митови, они који ће легитимисати пораз и права победника.⁵ У стварима језика је веома слично, јер се страни језик (језици) промовише као прецизнији, јаснији, чак супериоран у односу на домаћи. Одједном, најквалитетнијим се проглашавају књижевници који о својој групи мисле све најгоре и пишу искључиво о њеним „тамним” странама. За њих бивају резервисане све награде, почасте, медијска пажња и привилегије, њихова се дела сврставају у антологије, али и у школску лектуру.

Уколико овај посао врши страна у сукобу, то одмах изазива подозрење – и обичној памети је блиска идеја да друга страна не мисли ништа добро о вашој култури. Зато је боље извршиоце наћи у редовима самог противника: треба за ту работу ангажовати људе који су спремни да се, зарад новца или неке друге врсте добити, окрену против сопствене културе. Другим речима, треба пронаћи аутошовинисте, дати им новац, радити на њиховом организовању и медијском наступу, потпомоћи њихово позиционирање у институцијама власти.

Овде долазимо до прве значајне функције аутошовиниста у сукобу: систематско разарање културних творевина, које заправо

---

⁵ Тако се, наизглед парадоксално, а у ствари сасвим логично, процес „демитологизације” завршава усвајањем нових митова.

представља kulturno „разоружање” сопствене нације. Отуда наши домаћи аутошовинисти кидишу управо на српску културу, као на свог највећег непријатеља. Није тешко препознати начине на које се то чини. На њиховом удару су свакако српски симболи, попут државног грба, заставе и химне. Они се проглашавају „неодговарајућим” јер су, тобоже, „историјски нетачни” (у противничковој верзији историје), „занемарују друге нације” (као да српска нација нема право на своје симболе, док сви други то право имају) и „симболишу злочине према другима” (као да су кроз историју једино Срби били ти који су чинили злочине). Аутошовинисти се посебно обрушавају на Косовски мит (завет), јер је он конститутиван за српску нацију. За њега се каже да је „анахрон” (митови других нација су, ваљда, „модерни”), „историјски нетачан” (као да митови и могу бити тачни), да га ваља „деконструисати”. При томе се, прећутно, као замена нуди мит о моралној изабраности Запада, тј. о његовом праву да свуда у свету свим средствима промовише „слободу и демократију”. Не случајно, форсирају се залагања да Његоша и Иву Андрића треба избацити из школске лектире јер су „геноцидни”. Ћирилица се проглашава за „заостало”, „неевропско” и „немодерно” писмо које „уопште није угрожено”, док се истовремено латиница жели наметнути као „савремена” и „једино европска”. Не пролази боље ни православље, које се означава као „примитивна” и „сувише традиционалистичка вера”. Српска православна црква се оптужује да је „подржавала злочине”, фабрикују се и надувавају афере о црквеним великодостојницима, свим се силама настоји испровоцирати црквени раскол. Примера је безброј и њих је могуће наћи практично у свим сферама културе. „Тврђе” варијанте аутошовинизма чак целу српску културу проглашавају „фашистичком”, чиме заправо желе да кажу да је треба у целисти одбацити.

За разумевање друге функције аутошовиниста у сукобу потребно је поћи од узрока сукоба и улоге непријатељских осећања у њима. На трагу немачког мислиоца Г. Зимела (Simmel), амерички социолог Л. Козер (Coser) на веома убедљив начин је показао да су међународни сукоби реалистички по својој карактеру, што значи да се воде зарад контроле над неким ресурсима које не могу имати истовремено обе стране, као што су, на пример, територија и слично. Супротно у јавности доминатном гледишту, сукоби ове врсте у правилу не избијају због непријатељских осећања које стране у сукобу гаје једна према другој. Непријатељска осећања (мржња и сл.) су пратећи елемент неког сукоба, она га појачавају и на одређени начин чине могућим.⁶ Наиме, није једноставно пуцати

---

⁶ Л. Козер, нав. дело.

на некога, бомбардовати, слати ракете и слично ако тог другог (противника) видите као човека (људе), који, баш као и ви сами, има своје име, породицу, традицију, празнике итд. Зато је противнике неопходно дехуманизовати: треба их прогласити „убицама деце”, „варварима”, „фашистима/нацистима”, „геноцидном нацијом”, „бандитима”, „отпадницима од закона” итд. Другим речима, људска лица непријатеља треба заменити зверским и/или чак ђаволским обличјем. Када их не будемо видели као људе, сматраћемо да их и треба уништити и лака срца ћемо на њих послати танад, бомбе и ракете. Уништавање овако дехуманизованог противника види се као „спас човечанства”. Свака ратна пропаганда иде управо у овом смеру – то је нешто што смо у двадесетом веку имали прилике да видимо велики број пута. Још једном, ту своје место налазе и аутошовинисти, појединци и организације спремни да сопствену нацију прогласе „мање вредном”, „некултурном”, „насилном” и „геноцидном”. Као таква, та нација онда „потпуно заслужује” да буде поражена, понижена, па ако треба и истребљена. Захваљујући делатности аутошовиниста, противник има пуно оправдање за агресију, јер, ето, „то они сами о себи говоре и мисле”.

Улога српских аутошовиниста јесте да за српске непријатеље обаве посао дехуманизације српске нације, да са ње уклоне све што је људско и достојно симпатије, поштовања и било каквог обзира. Србима се намиче животињска маска, они се виде као „непријатељи хуманости”, „крвници”, „касапи”, „опака и неморална створења” којима је страна све што је људско. У време ратних дејстава дехуманизација се интензивира, те су стога и српски аутошовинисти деведесетих година прошлог века, заједно са страним пропагандистима, Србе представљали као оне који:

....„кољу”, „спровode психологију терора”, „врше серије јавних силовања и понижавају женско становништво”, „упражњавају расни геноцид”, „спровode ужасе невиђене у Европи од 1945”, „ишчашене су креатуре”, „желе све да ликвидирају”, „у којима пулсирају јаке мрачне теме српског национализма: религија, идеологија, огорчење и смрт”, „који су страна која лаже и води рат”, „намерно и успешно уништавају националне библиотеке, музеје и архиве”, „који су пуштени с ланца”, „побили су и предивне четвороношце Липицанере у ергели Липик”, „снајперисти који за 300 фунти по глави убијају децу”, „народ су без вере и части, банда разбојника и терориста”, „народ су болестан, одавно затрован и запао у опасну параноју”, „носиоци су опасног вируса који се мора избрисати”, „имплантирају псеће ембрионе у босанске жене”, „убију младог Албанца,

исецкају га, па га сервирају његовим родитељима за ручак”, „ваде нерођене бебе из утробе албанских трудница”...⁷

Дехуманизовани, Срби постају само легитимна мета за одстрел; оно што није дозвољено чинити другим људима, у односу на Србе јесте дозвољено и чак пожељно. То је и разлог што за аутошовинисте српске жртве не значе ништа, а ратни злочини над Србима не постоје. Сасвим једноставно, за њих Срби нису људи, већ некакви „...наопаки створови чија је припадност људској раси у великом закашњењу”, како је то формулисао глумац, режисер, књижевник и амбасадор UNICEF-а П. Јустинов (P. Ustinov).⁸

Верујемо да у горњим редовима лежи барем део објашњења на питања због чега наши аутошовинисти јуришају управо на српску културу и због чега припаднике српске нације сматрају „стокком”. Рекли бисмо да су овом свом послу домаћи аутошовинисти добро одмакли, већ и према томе што се сам придев „српски” у одређеним круговима у самој Србији сматра готово псовком. Ако бисмо наше аутошовинисте назвали „српским аутошовинистима”, њима би вероватно више сметало одређење „српски”, него то што смо их означили као аутошовинисте. С друге стране гледано, „деконструкција” аутошовинизма, тј. указивање на његову друштвену суштину, поставља се као један од најважнијих патриотских задатака.

Др Срђан Љ. Шљукић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за социологију
srdjan.sljukic@ff.uns.ac.rs

---

⁷ *Избрисајте српски вирус – мала анџолозија расизма и шовинизма на крају миленијума*, прир. Зоран Петровић Пироћанац, Чигоја штампа, Београд 2002, 5–6.

⁸ Исто, 35.